

Sosiologiya fənnindən imtahan suallarının cavabları

1. Sosiologiya müstəqil elm kimi neçənci əsrdə formalapmışdır:

XIX əsr

2. Sosiologiyanın formalapmasına bəliyə səbəb nə olmuşdur?

ziddiyyətlər və ictimai-siyasi mübarizə

3. “Sintetik fəlsəfə sistemi”, “Əsas mənbələr”, “Elmi, siyasi və fəlsəfi təcrübələr” əsərlərinin müəllifi kimdir?

H. Spenser

4. Fərdin intihar etməsinin sosial normaların fərdlərə zəifləməsi ilə bəliyə olan motivi necə adlandırılır?

Eqoizm

5. E. Dürkheymin “Özünəqəsd” əsərində intiharın hansı üç sosial səbəbi göstərilir?

Eqoizm, alturizm, anomizm

6. XX əsrin 70-ci illərində D.Bell, U.Rostou və R.Aron tərəfindən yaradılmış nəzəriyyə

üç texnoloji dövr

7. Cəmiyyətin formalapması prosesi nə vaxt başa çatıb?

bir neçə on min il əvvəl

8. O.Konta görə insanların industrial cəmiyyətə keçməsinə səbəb hansı amildir?

biliyin mistik (teoloji) formadan pozitiv formaya doğru inkişafı

9. Dürkheymə görə cəmiyyətin təkamülünün əsasında hansı amil dayanır?

mexaniki həmrəylikdən üzvi həmrəyliyə keçid

10. Sosioloji tədqiqat proqramı hansı bölmələrə malikdir?

nəzəri və metodiki

11. Sosial obyekt hansı aspektlərdən nəzərdən keçirilir?

bütöv tam kimi və tamın tərkib hissəsi kimi

12. Təsviri fərziyyələr hansı gümanlardan ibarətdir

öyrənilən obyektin strukturu və funksional əlaqələri haqqında

13. İctimai rəy nəzəriyyəsində obyekt dedikdə bu bəla düəülür

ətraf gercəkliyin konkret hissəsi

14. İctimai rəyin formalapması prosesi necə baş verir

məqsədyönlü təkil olunan tədbirlər vasitəsi ilə meydana gəlir

15. Kütləvi püür əpađydakı aspektlər üzrə nəzərdən keçirilir

intellektual, emosional, iradə, davranış

16. M. Ayverə görə sosiologiya elminin bəşəriyyətə məqsədi nədir:

Sosial faktların mahiyyətinə varmaq

17. D.Bell, U.Roston və R.Arona görə əsasən intellektual, informasiya-kompüter texnologiyaların tətbiqi etdiyi cəmiyyət necə adlanır?

Postindustrial

18. Sosioloji tədqiqatlarda elmi problem nəyi əks etdirməlidir?

problemlə sosial əlaqə

19. İctimai Rəy İnstitutu nə vaxt və kim tərəfindən yaradılmışdır?

1935-ci ildə ABŞ-da C.Gellap tərəfindən

20. KİV-in strukturunun təhlili zamanı bunlar əsasdır?

informasiyanın mənbəyi, məzmunu və onu qəbul edən

21. Sosial təbəqə anlayışının mahiyyəti

Sosial strukturda təbəqə anlayışı daha mühümdür. O, həm siniflərin və sosial qrupların daxilində üfqi bölgü vəhidi kimi götürülür, həm də siniflərdən kənarda duran ziyalılar – peşəkar əqli əmək ilə mədəniyyət olən işçiləri əhatə edir. Bu bölgü həm də cəmiyyət üzvlərinin əqli əmək və fiziki əmək işçilərinə ayrılmasına əsasən uyğun gəlir. Ziyalıların əsas əlaməti bir qəyda olarq ortaq ixtisas və ali məktəb həcmində təhsil tələb edən peşəkar əqli əmək sahələrində mədəniyyət olmalarıdır.

Sosial təbəqə dedikdə, biz yüksək və ya aşağı ictimai mövqe meyarları ilə bəşəriyyət qruplarından az-çox dərəcədə ayrılaraq müəyyən adamlar qrupunu nəzərdə tuturuq. Onu da qeyd etməli ki, bu ayrılmanın əsasən mülki vəziyyət, mədəni səviyyə, həyat tərz meyarları, əsl nəcabətlik haqqında təəvvürlər və ya digər həqiqi yaxud xəyali meyarlara əsaslanan müəyyən məsafə təkil edir. Sosial təbəqələr bir-biri ilə müəyyən daxili əlaqələrlə, məsuliyyət duyğusu ilə bəşəriyyət olən, öncədən təyin və təsəbit edilmiş fərqləndirici xüsusiyyətlərə malik olan təbəqələrin üzvləri arasında qarşılıqlı əlaqələrin əsasında ictimai mövqenin yüksəkliyinin qoyulmuş oldu bir təməldir.

22. Şəxsiyyətin mədəni sərvətlər yönündən asılı olan tipləri

Müasir sosiologiya elmində mədəni sərvətlər yönündən asılı olaraq aşağıdakı şəxsiyyət tipləri fərqləndirilir:

Ənənəviçilər. Mədəni borc, intizam və qanuna riayət prinsiplərinə üstünlük verirlər. Bu şəxsiyyət tipi üçün müstəqillik səviyyəsi çox aşağıdır.

İdealistlər. Əksinə ənənəvi normalara tənqidi yanaşırlar, onlar müstəqilliyə, inkişafa daha meyillidirlər.

Frustrat. Bu şəxsiyyət tipi üçün xarakterik cəhət özünə qiymət vermənin aşağı səviyyədə olması, özünü ictimai həyatdan kənar hissetmə xəsidir.

Realistlər. Cəmiyyət qarşısında öz borcunu və məsuliyyətini dərk edən, intizama və özünə nəzarətə üstünlük verənlərdir.

Gedonist materialistlər ilk növbədə həyatdan həzz alma amilinə üstünlük verirlər.

23. Sosial stratifikasiya və onun tarixi tipləri

Stratifikasiya anlayışı cəmiyyətdə mövcud olan insan qrupları arasında strukturlaşdırılmış bərabərsizlik kimi qiymətləndirilə bilər. Sosioloqların fikrincə stratifikasiyanın aşağıdakı 4 əsas sosial bərabərsizlik sistemi vardır:

1. Quldarlıq. bərabərsizliyin ən kəskin formasıdır, çünki burada insan əşya kimi qiymətləndirilir

2. Kastalar, pirtuqal dilindən tərcümədə kəstə “təmiz qəbilə ” deməkdir. Əsasən Hindistanda geniş yayılmışdır. Cəmiyyətdə hər bir kəs hansı sosial təbəqəyə məxsus olduğunu dərk edir və başa düşür.

3. Zümrələr. Avropada feodalizm feodalizm dövründə daha geniş yayılmışdır.

4. Sınıflar. Digər stratlardan fərqli olaraq sınıflar hüquqi və dini əsaslarla yəradılır, irslə, ədət-ənənə ilə bağlı deyil. Hər bir şəxs hansı sınıfa mənsub olmasını özü şüurlu surətdə, əmək növü seçməklə müəyyən edir (fəhlə, kəndli, ziyalı və s.)

24. İdarəetmənin funksiyaları

İdarəetmə funksiyasının dövrü gedişi belədir: planlaşdırma – təşkilətmə – kadrlarla iş – operativ rəhbərlik – əlaqələndirmə – nəzarət və yenidən planlaşdırma.

Planlaşdırma – idarəetmənin mövcudluq funksiyalarından ən mühümüdür. Fəaliyyətin məqsədi və strategiyası, hər şeydən əvvəl, ondan ibarətdir, eləcə də o digər qalan funksiyalara təsir edir, onları istiqamətləndirir. Planlaşdırma digər funksiyaların yerinə yetirilməsini məntiqi olaraq doğurur, çünki onlar da bilavasitə planda yaxud fəaliyyət proqramında əvvəlcədən baxılır. Kim planlaşdırırsa, o da idarə edir. Buna görə də planlaşdırma nəzarətlə bilavasitə əlaqəlidir. Planlaşdırmaz fəaliyyətin nəzarətə və əlaqələndirməyə ehtiyacı olmur.

Planlaşdırma bir sıra mərhələləri tələb edir: şəraitin və vəziyyətin qiymətləndirilməsi; məqsəd və vəzifənin müəyyən olunması; mümkün nəticələrin proqnozlaşdırılması; bəzi məqsədyönlü alternativlərin müəyyənləşdirilməsi; alternativlərin müqayisəsi; optimal alternativin seçilməsi; fəaliyyət planının detallaşdırılma və dəqiqləşdirilməsi.

Təşkilətmə – bu fəaliyyət (təşkilati funksiya), idarəolunacaq obyektin (təşkilati struktur) zəruri strukturunun yaranmasına istiqamətlənir.

İş qabiliyyətli təşkilatın yaradılması – asan olmayan yaradıcı vəzifədir. Amma təşkilat gözlənilmədən zamanca dəyişir və yeni keyfiyyət halına keçir. Çoxlu təşkilatlar deqradasiyaya uğrayır, forma və məzmun, struktur və funksiya arasında ziddiyyətə və nəhayət, yeni məhsuldar qüvvələrlə köhnə istehsal münasibətləri arasında ziddiyyətlərə gətirib çıxarır. Nəticədə inqilabi şərait yaranır, yenidənqurma tələb olunur.

Kadrlarla iş – bu mövcud işin reallaşması üçün kadrlara tələbatın müəyyənliyindən ibarətdir; bu əsasda əlbəttə müasir şəraitdə kadrların axtarışı, seçilməsi, qiymətləndirilməsi başlıca funksiyadır. Bir sıra mütəxəssislər bu funksiyayı komplektləşdirmə (ştatların) adlandırırlar.

Operativ rəhbərlik – bu əsasən rəhbərin öz təbəçiliyində olacaq kadrlarla iş funksiyasını yerinə yetirməsidir. Bu işçilərin peşəkar öyrədilməsi və tərbiyəsi, təlimatlandırılması, xidmətin, vəzifənin (tapşırığın) hətta göstərişin dəqiqləşdirilməsindən, işçilərin yaxşı həyat şəraitinin yaradılmasından ibarətdir. Məhz bu funksiyanın yerinə yetirilməsi zamanı «insan amili»nə düzgün yanaşılması başlıca

əhəmiyyət kəsb edir. Burada məsələ təkcə işçiyə necə məhsuldar qüvvə olması kimi deyil, eyni zamanda kollektivin tamhüquqlu vətəndaşı və təşkilatın üzvü kimi yanaşılmasıdır. İşçinin iş prosesində yerinə yetirdiyi vəzifəsindən asılı olmayaraq şəxsiyyəti, psixikası, hiss və duyğuları, arzu və istəkləri, maraq və tələbatları mütləq nəzərə alınmalıdır. Məhz bütün bunların nəzərə alınması və yerinə yetirilməsi rəhbər nəzarəti tələb edir. Səmərəli rəhbərlik nə qədər çox olursa, işçilər həm onların, həm də gördükləri işin dəyərləndiyini daha yaxşı başa düşürlər.

Əlaqələndirmə funksiyasını əksər mütəxəssislər idarəetmənin əsası hesab edirlər. Bu fəaliyyət, bütün idarəetmə sistemi elementlərinin fəaliyyətinin sinxronlaşmasına istiqamətlənir, bütün işçilərin davranışının razılaşması və tənzimlənməsi deməkdir.

Nəzarət funksiyası özündən əvvəlkiləri tamamlayaraq idarəetmənin fəaliyyətinin son nəticələrinin nəzarətə alınması və onun nəticələrinin qiymətləndirilməsi məqsədi daşıyır.

25. Şəhər sosioloji tədqiqatların obyektidir

Məşhur amerikan sosioloqu Çarlz Tilli yazır ki, Yer üzərində öz mövcudluğunun ilk doqquz yüz doxsan min ili ərzində insanlar şəhərsiz keçinmişlər. Son on min il ərzində insanlar bu çatışmazlığın yerini lazımınca doldurmağa müvəffəq olmuşlar¹. İlk şəhərlər b.e.əvvəl VIII – III minilliklərdə Bosfor və İran körfəzləri arasındakı ərazidə meydana gəlmişdir. Dünya əhalisinin xüsusi çəkisində isə şəhər əhalisinin artım dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur: b.e.əvvəl 100 – cü ildə 1faiz, 1800 – cü ildə 5 faiz, 1965 – ci ildə isə 30 faiz. Bu artım prosesi bu gün də davam edir. Müasir şəhər hər şeydən əvvəl sənaye, nəqliyyat, xidmət sferalarında istehsalat funksiyalarının təmərküzləşməsi yeridir. Şəhərin sosiologiyası şəhər sosial – ərazi birliyinin meydana gəlməsi, fəaliyyət göstərməsi və inkişafını, onun sosial-iqtisadi təbiətini, həyat tərzini, təbiətlə əlaqəsini, tipologiyasını öyrənir. Şəhər sosiologiyası əsasən aşağıdakı cəhətlərlə səciyyələnir:

1. İnsanların ərazi üzrə daha çox təmərküzləşmiş olması;
2. Əhalinin qeyri - kənd təsərrüfatı (sənaye, nəqliyyat, rabitə, tikinti xidməti, idarəçilik, elm, incəsənət, hərbi iş və s.) sahələrində məşğulluğu;
3. Əmək və qeyri - istehsal sahələrinin daha çox differensiasiyaya uğraması;
4. Əhalinin sosial və peşə tərkibinin daha çox rəngarəngliyi;
5. Texnologiyanın, texnikanın, avtomatlaşmanın geniş yayılması və bu əsasda ənənəvilərin tədricən itməsi;
6. Spesifik həyat təzi.

26. Sosial mobillik və onun növləri

Cəmiyyətin sosial strukturunun tətbiqində ən mühüm problemlərdən biri sosial mobillik probleminin öyrənilməsidir. Bu və ya digər sosial qrupun , təbəqənin , habelə ayrıca götürülmüş bir fərdin sosial həyat nərdivanında yerinin dəyişməsi, yəni bir sosial səviyyədən daha yüksəyə qalxması və ya əksinə, aşağıya enməsi sosial yerdəyişmə (mobillik) adlanır. Əhalinin sosial mobilliyinə yaşayış yerinin dəyişməsi (şəhərdən kəndə, yaxud əksinə köçmə), adamların yeni peşəyə yiyələnməsi, yaxud fəaliyyət növünün dəyişməsi (məsələn, təsərrüfat işçisinin özünü siyasetə həsr etməsi) təsir göstərir.

¹

Sosiäl qruplärä dâxil olân âyri-âyri insânlârın strâtifikâsiyâ sistemindâ öz yerini dâyişmâsi fârdi mobillik âdlânır. Bu cür dâyişiklik âşâğıdâkı üç âsâs âmilin täsiri âltındâ bâş verê bilêr:

Şaquli vê ya üfûqü mobillik; sosiäl strukturun yenidân tâşkili; strâtifikâsiyânın yeni sisteminin têtbiq edilmâsi.

1. Üfûqü mobillik fêrdin stâtusunun âşâğı düşmâsini vê yâ yuxârı qâlxmâsını, belâliklê sosiäl vâziyyetindâ bâş verên dâyişikliklêri âks etdirir. İnsânın dâhâ yûksêk sinfi mövqeyê qâlxmâsi yûksêlên sosiäl mobillik, âşâğı düşmâsi isê enên sosiäl mobillik âdlânır.

2. Sosiäl strukturun yenidân tâşkili. Cêmiyyêtin strukturundâ dâyişikliklêr mobilliyin inkişâfi üçün yeni imkânlar âçır. Mêsêlên, müâsir elektron hesâblâmâ sênâyesindê yûksêk peşêkârlığâ mâlik olân mütêxêssislêrê bôyûk ehtiyâc vârdır. Yâxud xidmêt sâhêlêrindê hêm âmêk , hêm dâ stâtus fiziki âmêk işçilêrinkindên yûksêk olduđu üçün âdâmlâr bu sâhêyê âxışirlâr vê demêli yûksêk mobillik nümâyış etdirirlêr.

3. Strâtifikâsiyânın yeni sistemi. İnqilâblâr zâmânı strâtlârın vâziyyêtlêri dâyişir. Mêsêlên, Frânsâdâ, Rusiyâdâ vê s. yerlêrdê bâş verên inqilâblârdân sonrâ âristokrâtiyâ hêm hâkimiyêtdên, hêm dâ nüfuz vê imtiyâzlârdân mâhrum edildi. Onun nümâyêndêlêri yâ mâhv edildilêr, yâ dâ mühâcirêtê getdilêr.

29. Modal, ideal vê bazis şêxsiyyêt tiplêrini fêrqlêndirin

Sosiologiya elmindê hêmçinin modal, ideal vê bazis şêxsiyyêt tiplêri dâ fêrqlêndirilir.

Modal tip mövcud cêmiyyêtdê real üstünlük tâşkil edên şêxsiyyêtdir.

İdeal tip konkret şêraitê bâğlı deyil. O, gêlêcêk üçün nêzêrdê tutulan hêrtêrêfli inkişâf etmiş harmonik şêxsiyyêt tipidir.

Bazis tipi ictimai inkişâfın hazırki sêviyyêsinin têlêbatlârına cavab verên şêxsiyyêtdir.

Demêli, sosiäl şêxsiyyêt tipi ictimai sistemin şêxsiyyêtin mênêvi sêrvêtlêr sisteminê vê onun vasitêsi ilê real davranışına gôstêrdiyi têsirin inikasıdır.

30. Sosial institutlârın funksiyalârı

Sosioloji yanaşma institutun sosial funksiyalârına vê onun normativ strukturuna xûsusi diqqêt têlêb edir. Sosial institutlârın cêmiyyêtdê yerinê yetirdiklêri funksiyalâra âşâğıdakılar aiddir:

Cêmiyyêt üzlêrinin sosial mûnasibêtlêr çêrçivêsinde fêaliyyêtlêrinin tênzimlênmêsi;
Cêmiyyêt üzlêrinin têlêbatlârının têmin olunması üçün imkanlârın yaranması;
Cêmiyyêt hêyatının sabitliyinin vê sosial inteqrasiyanın têmin olunması;
Fêrdlêrin sosiallaşması.

31. "Sosial institut" anlayışının mahiyyəti

«İstitut» anlayışı (latınca *institutum* – *müəssisə, qurum*, deməkdir) sosiologiyaya hüquqşunaslıqdan gəlmişdir. Bu elm onu insanların müəyyən sosial qruplarda, birliklərdə birgəyaşayışı zamanı hüquq normalarının xarakterinin kompleks şəkildə araşdırılması üçün istifadə edirlər. Hüquq elmində bu qəbildən olan institutlar, məsələn, ailə, nigah, mülkiyyət və s. ibarətdir. Sosiologiya elmi də «institut» terminini açıqlayan həmin anlayışların mənasını qoruyub saxlamışdır. Lakin onların mahiyyətinə daha geniş aspektdən yanaşaraq onu müxtəlif subyektlərin bu və yaxud digər sosial müəssisədə davranışının sosial tənzimlənməsinin təşkil forması kimi izah edir.

Sosiumun – sosial olanın institutlaşma aspekti sosiologiya elmində maraq doğuran ənənəvi sahələrdən biridir. O, sosiologiyanın yaranmasında və inkişafında əvəzsiz xidmətləri olan bir sıra mütəfəkkirlərin diqqətini özünə cəlb etmişdir. Söhbət, hər şeydən əvvəl, Ogüst Kont və Herbert Spenser, onların ardınca isə Emil Dürkheym və Maks Veber haqqında gedir.

O. Kontun sosial hadisələrin öyrənilməsinə institutsional yanaşması fəlsəfənin pozitiv metodunun özündən irəli gəlir. Burada o, sosial institutlaşmaya insanların əlaqə və münasibətlərindən doğan zəruri həmrəyliyin və razılığın təmin olunması mexanizmi kimi baxırdı. O. Kont əsas sosial institutlar dedikdə, ailə, dövlət, dini müəssisələri nəzərdə tuturdu ki, onun fikrincə, bunlarda insanların sosial inteqrasiyası təbii qanunauyğunluqlara əsaslanır.

32. Sosial kibernetikada sosial sistemlərin idarəolunmasının dörd əsas aspektlərini göstərin.

Sosial kibernetika sosial sistemlərin idarəolunmasını dörd əsas aspektdə tədqiq edir:

Fəlsəfi-ictimai. Burada konkret olaraq insanların hər cür kollektiv fəaliyyəti, cəmiyyət fenomeni və cəmiyyət həyatı, cəmiyyətlə ayrılıqda şəxsin, qrupun, siniflərin və insan kütləsinin məqsədyönlü inteqrasiyası və onun əlaqələndirilməsi tədqiq olunur. Fəlsəfə, siyasi iqtisadiyyat, sosiologiya.

Dövlət-hüquqi. Burada hüququn bir idarəetmə vasitəsi kimi rolu tədqiq olunur. Hüquq.

Psixoloji. Burada idarəetməyə insanların davranışının intellektual, iradi və emosional aktı kimi baxılır, idarəetmə obyekt və subyekt keyfiyyətində çıxış edir. Psixologiya, sosial psixologiya metodları.

İnformasiya-kibernetika. İdarəetmə burada idarəetmə sisteminin elementləri arasındakı informasiya mübadiləsi kimi nəzərdən keçirilir. İdarəetmənin bu aspektdə tədqiqində informatika, kibernetika, məntiq, riyaziyyat metodlarından geniş istifadə olunur.

33. Şəxsiyyətin sosial xarakterinin müəyyən edən cəhətlər

Şəxsiyyətin sosial xarakterini müəyyən edən cəhətlər aşağıdakılardan ibarətdir:

özünüdərkətmə, yəni ictimai münasibətlər sistemində tutduğu yer haqqında aydın təsəvvürə malik olma; mənəvi sərvətlərə münasibət bildirmə, özünəməxsus mövqe tutma; öz hərəkətlərinin məsuliyyətini dərkətmə və onu başqalarından fərqləndirən fərdi xüsusiyyətlər.

34. Sosial institut kimi təhsilin funksiyaları

Təhsilin hər bir cəmiyyətdə, o cümlədən müasir şəraitdə bir sıra funksiyaları vardır:

Sosial-mədəni funksiya. Gənc nəslin sosiallaşması təhsil qaydalarının, vərdişlərin peşəyönümlü olması ilə məhdudlaşmır, həm də gənclərin müəyyən sosial-mədəni mühitdə formalaşmasını tələb edir.

Sosial nəzarət funksiyası. Təhsilin sosiologiyası hər bir yaş dövrünə uyğun olaraq məktəbli şagirdlərin və tələbələrin müəyyən normalar çərçivəsində sosial qaydalara əməl etmələrini zəruri edir.

Tərbiyəvi funksiya

Hərbi-vətənpərvərlik funksiyası.

İdraki funksiya.

İdeoloji funksiya.

35. Müasir sosioloq Yan Sepanskiy sosial institutların hansı struktur elementlərini göstərir

Cəmiyyət həyatında olduğu kimi, sosial institutların da strukturu özündə bir sıra elementlərin tərkibi birləşməsindən əmələ gəlir. Bu elementlər sosial institutların müxtəlif növlərində müxtəlif olurlar.

Müasir sosioloq Yan Sepanskiy sosial institutların aşağıdakı struktur elementlərini ayırır:

- İnstitutun məqsəd və fəaliyyət sferası;
- Məqsədə nail olunması üçün qabaqcadan baxılan funksiyalar;
- İnstitutun strukturunda normativ şərtlənən sosial rollar və statuslar;
- Funksiyaların (maddi, simvolik və ideal) reallaşması və məqsədə nail olunması üçün vəsait və müəssisə.

36. Sosioloji proqnozlaşdırmanın əsas tipləri

Özünün məzmunu və məqsədinə görə sosiologiya elmində proqnozun dörd əsas tipi fərqləndirilir:

1. Axtarış yaxud kəşfiyyat proqnozları;
2. Normativ proqnozlar;
3. Analitik proqnozlar;
4. Xəbərdar edici proqnozlar.

Axtarış proqnozları – bu və ya digər hadisənin, prosesin gələcəkdə mümkün ola bilən vəziyyətini müəyyən edir. Bu tipli proqnoz «əgər mövcud olan meyillərin şərtləri saxlanılacaqsa nə baş verəcək?» sualına cavab verir. Bu kimi suala cavab axtarış proqnozlaşdırma vasitəsi ilə göstərilən nəticələrin həyata keçirilməsini və vəziyyətin radikal surətdə dəyişdirilməsini tələb edir.

Normativ proqnozlar – məqsəd kimi qəbul olunan bu və ya digər obyektin inkişafını, gələcək nailiyyətlərin əldə olunması yollarını və müddətini müəyyən edərək «Buna hansı yollarla nail olmaq mümkündür?»- sualına qabaqcadan cavab verir.

Normativ proqnozlaşdırma qabaqcadan müəyyən olunmuş sosial ideyalar, norma, məqsədlər əsasında onların həllində yolları müəyyən edir və optimal vəziyyətə nail olur. Bu proqnoz inkişaf etmiş ölkələrin zəif inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardımı, xüsusilə onların sənaye potensialında olan fərqi; nefti istehsal edən və istehlakçı olan ölkələr arasında münasibətlərin həlli ilə; dünya ərzaq probleminin həlli ilə bağlıdır. Bu da proqnozların normativ-tədqiqat aspektini gücləndirir.

Analitik proqnoz – gələcəyin tədqiqatında müxtəlif metod və tədqiqat vasitələri üsullarının dəyərinin, idraki əhəmiyyətinin müəyyən edilməsi məqsədini həyata keçirir. Bu tipli proqnozlar əsasən elmi məqsədlər və tədqiqatlarda işlənir.

Xəbərdarədiçi proqnozlar – insanların şüuruna və fəaliyyətinə təsir edən gələcəkdə güman edilən mənfi xarakterli hadisə və proseslərin qarşısını almaq məqsədini güdür. Məsələn, ekologiyaya daha ciddi yanaşma, ətraf mühitin qorunması problemi, münaqişələrin qarşısının alınması bəşəriyyətin və ümumiyyətlə sivilizasiyanın olub olmaması ilə bağlıdır, bu da insanlar üçün vacib xəbərdarlıqdır.

37. Sosial ekologiyanın funksiyaları

Sosial ekologiyanın əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

Sivilizasiyanın və həyatın qorunması naminə Yer Kürəsində ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi;

İnsanın, onun genetik fondunun və bütövlükdə cəmiyyət üzvlərinin müdafiəsi, onların sağlam olması və tərəqqi etməsi üçün şəraitin yaradılması;

Tərkisiləh və konversiyanın tətbiq olunması;

Dövlətlər arasında texnoloji əməkdaşlığın genişlənməsi;

Dünya miqyasında təbii sərvətlərdən istifadə təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün xüsusi Fondun yaradılması.

38. Məşhur antropoloq U.Qudenauya görə mədəniyyət 4 əsas elementdən ibarətdir:

Məşhur antropoloq U.Qudenau hesab edir ki, hər bir mədəniyyət 4 əsas elementdən ibarətdir:

Anlayışlar sistemi. O, əsasən dillə bağlı olub bizə ətraf aləm haqqında məlumat verir. Müxtəlif mədəniyyətlərdə bu anlayışlar da müxtəlif cür olur. Məsələn, alman dilində insanın və heyvanın qida qəbul etmələri ayrı-ayrı anlayışlarla ifadə olunduğu halda ingilis dilində eyni anlayışdan istifadə olunur.

Münasibətlər sistemi. Ayrı-ayrı mədəniyyətlər bizi əhatə edən gerçəkliyə, Yerə, Göyə, Günəş sistemində və s. müxtəlif yanaşma nümayiş etdirirlər.

Sərvətlər sistemi. O, insanın can atdığı məqsədlərin əldə olunması üçün qəbul etdiyi inamlar sistemidir. Onlar əxlaq prinsiplərinin məcmusundan ibarətdir. Bu özünü hər bir ictimai quruluşda və mədəniyyət formalarında müxtəlif cür büruzə verir.

Qaydalar sistemi. Bu elementlər və normalar müəyyən mədəniyyətin sərvətlərinə müvafiq olaraq insanların davranış tərzini qaydaya salaraq formalaşdırır.

39. Sosial ekologiyanın predmeti

Ekologiya – (yunan sözü «*oykos*» - ev, «*loqos*» - elm deməkdir) – insan orqanizmlərinin ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqəsini və bu prosesdə tarazlığın saxlanılması şərtlərini öyrənən elmdir. İlk dəfə olaraq «ekologiya» terminini 1866-cı ildə alman bioloqu E.Gekkel işlətmişdir. Onun baxışlarında «ekologiya» insan cəmiyyətinin ətraf təbii mühitlə qarşılıqlı təsiri haqqında olan elmlərin məcmusudur.

Sosial ekologiya – sosiologiya elminin mühüm sahəsi kimi cəmiyyət və təbiətin qarşılıqlı təsirinə qanunauyğunluqlarını öyrənir. Sosial ekologiya – təbiət və cəmiyyət arasında qarşılıqlı münasibətlər haqqında, onların optimal şəraitdə mövcud olması və qarşılıqlı təsiri haqqında elmdir. O, cəmiyyətlə ətraf mühit, sosial-mədəni və məkan sahələri arasında münasibətləri, insanların fiziki və psixoloji səhhətinə, maddi rifahına və ümumiyyətlə millət və xalqların genofonduna təsir edən problemləri əhatə edir.

Sosial ekologiyanın predmetini ekoloji böhranlar, istehsalın texnoloji üsullarının, informasiyaların dəyişdirilməsi, təbiətdən istifadə forma və üsullarının qarşılıqlı əlaqəsinin təsiri təşkil edir. Bəzi qərb sosioloqları bu problemə bir neçə elmin kəsişməsindən yanaşırlar. Məsələn, Dasmannın fikrincə, təbii resursların azalması qeyri-bərabər formada baş verir, lakin təbii sərvətlərin əldə edilməsi yeni texnologiyalar tələb edərək ətraf mühiti məhv edir. Messi hesab edir ki, yeni enerji növlərinin kəşfi təbiətə mənfəət təsir göstərir. Qrinə görə içməli suyun çirklənməsi epidemiyaların yayılması ilə nəticələnir və gəlmə əhali ilə rəqabət yaradır. Qould, Lüyis və Vaqner isə göstərir ki, mənzil, iş, tüstü, turşulu yağışlar – bitki və heyvanlara, insanların həyat tərzinə mənfəət təsiri artırır.

40. Sosial proqnozlaşma nədir?

Proqnozlaşdırma - qədim yunan sözü (**prognosis**) gələcəyi görmək, gələcəyi söyləmək deməkdir. Proqnozun hazırlanması bu və ya digər sosial hadisənin gələcək inkişafı haqqında ehtimal, mülahizə irəli sürülməsi deməkdir. Dar mənada isə proqnoz, bu və ya digər hadisə və proses haqqında, onların dəyişdirilməsi və inkişafının kəmiyyət baxımından qiymətləndirilməsi perspektivləri haqqında xüsusi elmi tədqiqatlar deməkdir.

Proqnozlaşdırma - gerçəkliyin qabaqcadan əks etdirilməsidir. Proqnozlaşdırma prosesi insanın intellektual fəaliyyəti olub, insan şüurunun əsas funksiyalarından biridir. Bunun səbəbi odur ki, təbiət və cəmiyyətdə bir sıra elə hadisələr baş verir ki, insan onların necə inkişaf edəcəyini nəzərə almalıdır. Gələcəyə aid olan hər cür şərait bu və ya digər mənada qeyri-müəyyəndir. İnsan isə özünün fəaliyyəti ilə bu qeyri-müəyyənliyin səviyyəsinin aşağı salınmasına cəhd göstərir.

41. Gənclərin submədəni fəallıqları hansı amillərdən asılıdır?

Sosioloji tədqiqatlar göstərir ki, gənclərin submədəni fəallıqları aşağıdakı amillərdən asılıdır:

Təhsil səviyyəsindən. O, aşağı olduqda submədəniyyətə meyl daha güclü olur;

Yaş səviyyəsindən. Fəallıq 16-17 yaşlarında daha yüksək olur. 21-22 yaşda isə submədəniyyətdən tədricən aralanma baş verir;

Yaşayış yerindən. Qeyri-formal birliklərin yaranması üçün kənddən fərqli olaraq şəhər həyat təzi daha geniş imkanlar açır.

42. Kütləvi və submədəniyyətin dialektikası

Bəşəriyyətin elmi - texniki tərəqqi dövrünə qədəm qoyması ictimai həyatın bütün sferalarında olduğu kimi, mənəvi proseslərdə də köklü dəyişikliklərə gətirib çıxardı. Mənəvi mədəniyyət çox məhdud inkişaf dairəsindən kənara çıxaraq milyonlarla insanı öz təsiri altına saldı. Bu isə, öz növbəsində **kütləvi mədəniyyət** anlayışının yaranmasına səbəb oldu. Həmin anlayışın meydana gəlməsi XX yüzilliyin əvvəllərində **kütləvi cəmiyyət** doktrinasının təsiri altında baş vermişdir. Bu doktrinaya görə XX yüzillikdə sinfi qarşıdurma tədricən aradan qalxır və tarixi prosesdə əsas rol «kütlə» oynamağa başlayır. «Kütlə» anlayışı tək cəmiyyəti (cəmiyyətdə çoxluq) deyil, həmçinin keyfiyyəti də göstərir: hisslərə üstünlük verilməsi, intellektin itməsi, öz hərəkətlərinə görə şəxsi məsuliyyət daşımamaq.

Görkəmli sosioloqlar Tarda və Lebona görə cəmiyyət heç nə başa düşməyən *kütləyə*, bəzi şeyləri başa düşən *publikaya* və ali mədəni sərvətlərə malik olan *elitaya* bölünür. Buradan da *kütləvi cəmiyyət* ona deyirlər ki, o insanı sosial maşının simasız elementinə, onun tələbatına uyğun olan «vintə» çevirir. Kütləvi mədəniyyət isə əsl mədəniyyətə əks olan mədəniyyətə deyilir. Onun əsas funksiyası *aylandırıcı* xarakter daşmasıdır. Öz həcminə görə o, ona görə kütləvidir ki, həm əhatə dairəsi çox genişdir, həm də gündəlik istehsal olunur. Buna misal olaraq sonu görünməyən və daim bir-birini əvəz edən, məzmun etibarilə təkrarlanan teleserialları göstərmək olar.

Həqiqi, əsl mədəniyyətlə kütləvi mədəniyyət formaları öz mənəvi sərvətlərinə və qarşılarına qoyduqları məqsədlərinə görə bir - birindən kökündən fərqləndikləri halda cəmiyyətdə hakim mədəniyyətə qarşı etiraz forması - meydana gələn *submədəniyyətlər* və *əks mədəniyyətlər* müxtəlif sosial qrupların (yaş, peşə, ərazi və s.) özünəməxsus mədəniyyət formaları kimi çıxış edirlər.

Hər bir submədəniyyət ümumi qəbul edilmiş mədəniyyət normalarından fərqlənən sərvətlərə, davranış nümunələrinə, geyim tərzinə, ünsiyyət formasına malikdir. Bundan əlavə submədəniyyətin təzahür səviyyəsi həyat tərzindən, qrupun həcmindən, qrup üzvlərinin yaş səviyyəsindən, onların öz mənafeələrini qorumaq uğrunda mübarizəyə hazır olmalarından asılıdır. Keçmiş sosialist ölkələrində özünəməxsus davranış təzi nümayiş etdirmə anormal, sosial azma, yaxud Qərb həyat tərzini təqlid etmə kimi qiymətləndirilərək təqib olunurdu. Hazırda isə bu mövqe cəmiyyətin diqqətini öz problemlərinə yönəltmə kimi başa düşülür.

43. Ailə sosial institutdur

Ailə sosial institut kimi cəmiyyətin yaranması ilə eyni vaxtda meydana gəlmişdir və cəmiyyət təkamül etdikcə onun da məzmun və funksiyaları dəyişilmişdir. Cəmiyyət ailəyə təsir etdiyi kimi, ailə də cəmiyyətə təsir edir. Ailə mürəkkəb sosial sistem kimi müntəzəm olaraq formalaşır. Cəmiyyətin inkişaf etməsi və dəyərlərin yeniləşməsi, burada baş verən sosial, iqtisadi, demografik, mənəvi, siyasi hadisələr və proseslər ailənin strukturuna, ailə üzvlərinin qarşılıqlı münasibətlərinə, ailənin davamlılığına birbaşa təsir göstərir.

Ailənin mahiyyətinə aşağıdakılar daxildir:

- ailənin funksiyaları;
- ailənin quruluşu;
- hər bir ailə üzvünün ailədə rolu.

44. Dinin sosial funksiyaları (ideoloji, mənəvi, təsəlliverici, tənziomedici və dünyagörüşü)

Sosioloqların fikrincə dinin yerinə yetirdiyi əsas sosial funksiyalar isə aşağıdakılardır:

1. **Təsəllivericilik funksiyası.** Həyatın ən çətin və ağır anlarında din insanı ruhdan düşməyə qoymur, ona dayaq olur, ona Allahın onunla olduğunu təlqin edir. Bu funksiya vasitəsi ilə din insana təsəlli verərək «axirət xəşbəxtliyi» haqqında təsəvvür yaradır. O, bütün problemlərin Allah tərəfindən həll olunacağına ümid verir.

2. **Dünyagörüşü funksiyası** insana təbiət, cəmiyyət, yer, göy və kainat haqqında məlumatlar verir, elmin hələ cavabını tapa bilmədiyi sualları cavablandırır. Bundan əlavə, din elmi baxış və təsəvvürlərə uyğunlaşmağa, əməkdaşlığa çağırır.
3. **İdeoloji funksiya** geniş əhali kütlələrinə təsir göstərərək onların sosial-siyasi dünyagörüşünün formalaşması işinə xidmət edir. Din insanları dini-ideoloji ehkamların dəyişilməzliyinə, birdəfəlik ilahi qüvvə tərəfindən müəyyən edildiyinə inandırmağa çalışır.
4. **Mənəvi - tərbiyəvi funksiya** insanların mənəvi – əxlaqi sərvətlərə yönümlüyünün artırılmasına, onların düzgünlük, təmizlik, əməksevərlik ruhunda tərbiyə edilməsi işinə xidmət edir.

Bu funksiyanın yerinə yetirilməsində sosial institut kimi ailənin böyük rolu vardır. Sosioloji tədqiqatlar göstərir ki, hazırda dindar adamların böyük əksəriyyəti məhz ailədə olan ruha, adət-ənənələrə, vərdişlərə əsaslanmaqla dindar olmuşlar. Onlar məscidə, kilsəyə və digər dini məbədlərə getmənin köklərinin hələ uşaq ikən ailədən gələn ənənə olduğunu təsdiqləyirlər.

Tənzimedicisi funksiya dinin ən mühüm funksiyalarından biri olub, dindarların hərəkətləri və fəaliyyətlərini nizama salır. Hər bir din özünün çoxsaylı ayinləri, mərasimləri, davranış normaları, qadağanları və s. ilə insanların praktik fəaliyyətində, məişətində və fərdi həyatına daxil olur, dini tələblər vasitəsi ilə insan fəaliyyəti tənzim olunur. Dinin bu funksiyası mənəvi-tərbiyəvi funksiya ilə sıx bağlıdır. Bütün dünya dinləri meydana gəldikləri vaxtdan bu günə qədər öz ardıcılığını paklığa, ədalətə, mənəvi saflığa, xeyir iş görməyə, xeyriyyəçiliyə, imkansızlara, yetimlərə kömək etməyə, böyüklərə, qocalara hörmət etməyə çağırmışdır. Göründüyü kimi dinin tənzimedicisi funksiyası özündən əvvəlki funksiyaları üzvi surətdə tamamlayaraq insanların şəxsi və ictimai həyatda fəaliyyətlərini nizamlamağa imkan yaradır.

45. Əks mədəniyyətləri səciyyələndirən əlamətləri göstərin

Cəmiyyətdə mövcud hakim mədəni sərvətlərə qarşı çıxan submədəniyyət **əks mədəniyyət** adlanır. Bu termin ötən əsrin 60-cı illərində amerikalı sosioloq T.Rozzak tərəfindən irəli sürülmüşdür. Həmin illərdə Qərb ölkələrində gənclər hərəkətlərinin geniş vüsət alması onların mövcud mənəvi normalardan narazılığını əks etdirirdi. Əks mədəniyyətləri səciyyələndirən əlamətlər aşağıdakılardan ibarətdir:

- a) Real gerçəkliyə tənqidi yanaşma tərzii;
- b) Mövcud normalara zidd olan alternativ həyat tərzii;
- c) Bədii yaradıcılığın antiənənəvi formaları.

46. Müasir dinlər (Buddizm, Xristianlıq, İslam)

Dinin sosiologiyasını tədqiq edərkən sosioloqlar əsas diqqəti müasir dinlərin öyrənilməsinə yönəldirlər.

Buddizm – b.e.əvvəl VI əsrdə Hindistanda medyana gəlsə də hazırda burada ona etiqad edənlər əhalinin yalnız bir faizini təşkil edir. 45 yaşlı Mayya adlı qadının yuxuda ağ fil mələk görməsi nəticəsində hamilə olması və Qautamanı dünyaya gətirməsi haqqında rəvayətə əsaslanır. İlk vaxtlar cah-cəlal içərisində yaşayan Qautama 29 yaşında sarayı tərk edərək 6 il ərzində meşələrdə tərki-dünya həyat tərzii keçirir və nəticədə insanların nicat yolunu **Nirvanaya** (sükunət) nail olmaqda tapır. Onun təliminə görə bütün maddi varlıq daim sükunət halında olan mistik varlığın (**Budda**) təzahurudur. Nirvanaya çatmağın yolu isə aşağıdakı 4 həqiqəti dərk etməkdən keçir:

1. başa düşməli ki, həyat əzab-əziyyətdir.
2. əzabın səbəbi isə arzular və ehtiraslardır.
3. əzabdan qurtarmaq üçün arzu və ehtirasları boğmaq lazımdır.
4. arzuları boğmaq üçün Qautamanın göstərdiyi nicat yolu ilə – Nirvanaya gedən yolla getmək lazımdır.

Buddizmin əsas dini kitabı «Kanon» (Qanun) adlanır. Bu din hazırda Çin, Vyetnam, Birma, Nepal, Laos, Tailand, Yaponiya kimi ölkələrdə geniş yayılmışdır.

Xristianlıq – eramızın I əsrində yaransa da yalnız VIII əsrdə İsanın çarmıxa çəkilmiş obrazı meydana çıxır. F.Engels «İlkin xristianlığın tarixinə dair» adlı əsərində göstərir ki, Eramızın I əsrində Romada əhalinin ağır vəziyyəti zülmədən çıxış yolunu xilaskarda görməyə vadar edirdi. Bu dinin əsas ehkamları bunlardır: İsanın doğulması və ölümü ilə bəşəriyyətin öz günahlarını yuması; axirət (qiyamət) günü onun yenidən züھر etməsinə, dindarların diriləcəyinə və kafirlərin cəzalanacağına inam.

«Bibliya»nın birinci hissəsi-«Əhdi-Ətiq» həm xristianlığın, həm də iudaizmin müqəddəs kitabı hesab olunur. «Əhdi-cədid» adlanan ikinci hissə isə yalnız xristianlığın kitabıdır və buraya 27 əsər daxildir: Matfeyin, Markın, Lukanın və İsanın incilləri, Apostolların əməlləri, 21 müraciətnamə, İsanın vəhyi və ya Apokalipsis.

Dünya dinləri içərisində ən gənc və ən mükəmməl olanı İslam dinidir. VII əsrdə əsası Məhəmməd peyğəmbər tərəfindən qoyulan islam dininin müqəddəs kitabı «Qurani -kərim»dir. Başqa dinlərdə olduğu kimi, islamda da ideya və təsəvvürlərin əsasını etiqad ehkamları təşkil edir:

1. Allahdan başqa ilahi qüvvə yoxdur, Məhəmməd Allahın rəsuludur.
2. Allah təkdir, əbədi və hər şeyə qadirdir.
3. Axirət haqdır, orada hər kəs cəzaya və ya mükafata layiq görülməkdir.
4. Quran müqəddəsdir və Allah tərəfindən göndərilmişdir.
5. Tələdən qaçmaq olmaz, yazıya pozu yoxdur və s.

Bu saysız – hesabsız etiqadlar əsasında İslam dini hər bir dindar müsəlmanın qarşısında 5 əsas vəzifə qoyur:

1. Kəlmeyi-şəhadətini oxuya bilmək.
2. Namaz qılmağı bacarmaq.
3. Oruc tutmaq.
4. Zəkat vermək.
5. Həccə getmək.

İslamın ardıcılıarı 1 milyard nəfərdən artıq olmaqla dünyanın 120-dən çox ölkəsində yaşayırlar. 35 ölkənin əhalisinin mütləq əksəriyyətini müsəlmanlar təşkil edir. Asiya və Afrikanın 53 dövləti İslam Konfransı Təşkilatında birləşmişlər.

İslam dini artıq VII əsrdə iki təriqətə: sünnilik və şiəlik cərəyanlarına parçalanır. Bunlardan birincisi islam dinini olduğu kimi saxlamağa çalışan, yalnız Məhəmməd peyğəmbərə aid olan hekayətləri müqəddəs hesab edən cərəyan olduğu halda, ikincisi peyğəmbərin kürəkəni Əlinin tərəfdarlarını birləşdirən partiya olub, peyğəmbər nəslindən olanları da müqəddəsləşdirirlər.

47. Ekoloji böhran global problem kimi.

Ekoloji böhran – insanın yaşadığı təbii şəraitdə özünü göstərən mühitin böhranının tərkib hissəsidir. Ekoloji böhran nəticəsində elə dəyişikliklər baş verir ki, yaşayış şəraiti insan həyatı üçün əlverişsiz bir vəziyyətə düşür. Onu demək kifayətdir ki, təbii şərait insanın həyat fəaliyyətini təmin edən mühüm mənbədir. Lakin, cəmiyyət həyatında iqtisadi böhran da təbiidir və o, həmçinin sosial-iqtisadi və

mədəni böhranları yaradır.

Ekoloji böhranın əmələ gəlməsinin iki mühüm səbəbi vardır: iqlim dəyişiklikləri və ətraf mühitə antropogen təzyiç. Onlar cəmiyyətdə mühüm dəyişikliklərin səbəbi kimi də çıxış edirlər. Bəşəriyyətin tarixi bir sıra ekoloji böhranların baş verməsi ilə xarakterizə olunur və hər dəfə də bu böhranlar cəmiyyətdə ciddi və əsaslı dəyişikliklərin əmələ gəlməsinə səbəb olur. İnsan fəaliyyətinin təbii amillərdən asılılığı uzun zaman xarici qüvvələrin fəaliyyət təsiri kimi qəbul edilirdi.

48. Ailənin funksiyaları hansılardır?

Ailənin özünəməxsus funksiyaları vardır və bu funksiyalar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Ailənin funksiyaları dedikdə onun həyat fəaliyyətinin başlıca istiqamətləri nəzərdə tutulur. Özünün müvafiq funksiyaları ilə ailə kiçik qrupların digər növlərindən köklü surətdə fərqlənir. Müasir ailənin yerinə yetirdiyi funksiyaları nəzərdən keçirək: nəsil artırma, tərbiyəetmə, təsərrüfat-iqtisadi, rekreativ(ailə üzvlərinin bir-birlərinə qarşılıqlı köməyi, sağlamlığın qorunması, istirahətin təşkili), kommunikativ və tənzimləyici (ailədə ilkin sosial nəzarət, nüfuz və hakimiyyətin reallaşması). Ailənin mahiyyəti məhz bu funksiyalarda öz əksini tapır. Ailənin möhkəmliyi məhz bu funksiyaların nə dərəcədə həyata keçirilməsindən, bu isə öz növbəsində sosial amillərdən - cəmiyyət tərəfindən ailəyə verilən tələblərdən, ailə hüququnun təminatından, cəmiyyətdəki hakim mənəvi, mədəni normalardan, cəmiyyətin ailəyə göstərdiyi real yardımdan və s. asılıdır. Ailənin funksiyaları ilə ayrı-ayrılıqda tanış olaq.

Ailənin təsərrüfat- iqtisadi, tərbiyə və bərpaedici funksiyalarının əhəmiyyəti böyükdür. Təsərrüfat-iqtisadi funksiyası ailə münasibətlərinin müxtəlif tərəflərini - ailənin təsərrüfatı, büdcəsi, idarə olunması, əmək mühiti, evdə kişi və qadın əməyinin xüsusiyyətləri və s. əhatə edir.

49. Ekoloji böhranın əsas əlamətləri

Ekoloji böhranın əsas əlamətləri arasında aşağıdakıları göstərmək zəruridir:

- Yer Kürəsinin hava və su hövzəsinin çirklənməsi;
- Tullantıların çoxalma təhlükəsinin artması;
- İqlimin global surətdə dəyişməsi və iqlimlə bağlı fəlakətin mümkünlüyü;
- Şumlanan torpaqların azalması və məhsuldar torpaqların zəifləməsi;
- Təbii resursların hasil edilməsi, onların emalı və istifadəsi - ətraf mühit üçün təhlükə yaradır.

50. Mədəniyyətin sosial inkişaf qanunauyğunluqları

Sosioloqlar mədəniyyətin inkişafın əsas qanunauyğunluqlarını aşağıdakı kimi göstərir:

1. Mədəniyyət tipinin cəmiyyətin həyat tərzindən asılılığı və ona əks təsiri.
2. Mədəniyyətin inkişafında **varislik** prinsipi. Bu asılılıq zaman (şaquli) və məkan (üfüqi) daxilində, həmçinin müsbət (bu və ya digər mədəni ənənələrin davamı) yaxud mənfi (əvvəlki mədəni təcrübənin inkar olunması) xarakterli ola bilər.
3. Mədəniyyətin inkişafının qeyri-bərabər xarakter daşması. Bu özünü 2 aspektdə büruzə verir: a) mədəniyyətin çiçəklənməsi və ya tənəzzülə uğraması ictimai həyatın başqa sahələrinin (məs. iqtisadiyyat)tərəqqisi və ya tənəzzülü ilə bağlı deyil. b) mədəniyyətin özünün növləri qeyri-bərabər inkişaf edir. Məsələn, bu gün siyasi mədəniyyət, ekoloji mədəniyyət aşağı səviyyədədir.
4. Mədəni prosesdə şəxsiyyətin, insan fərdiyyətinin xüsusi rolu.

